

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра бухгалтерського обліку та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗВІТНОСТІ
БАНКІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ЇХ РЕЙТИНГУВАННЯ»

Виконав студент 2 курсу, групи ОП.м-71а
Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Джолос А.В.
Керівник д.е.н., професор Савченко Т.Г.

Суми – 2018 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної магістерської роботи на тему «ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ЇХ РЕЙТИНГУВАННЯ»

студентки Джолос Анни Валентинівни

Актуальність теми полягає в тому, що на сьогодні населення України має низький рівень довіри до вітчизняного банківського сектору. Сучасні методики рейтингування банківських установ не дають повної, достовірної та відкритої інформації про результати діяльності всім учасникам фінансового ринку, тому зовнішні користувачі не отримують достатньої інформації про реальний фінансовий стан банку.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає у вивченні науково-методичних підходів до формування публічної системи рейтингової оцінки банків України для потреб зовнішніх користувачів та розробки рекомендацій щодо удосконалення системи банківської звітності.

Об'єктом дослідження є банківська діяльність найбільших банків України, яка оцінюється на основі застосування публічної системи рейтингової оцінки діяльності банківських установ.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних засад використання звітності банків для розробки публічної системи їх рейтингування з метою задоволення потреб зовнішніх користувачів.

Для досягнення поставленої мети та завдань були використані такі методи дослідження: діалектики, аналітичний та системний методи, індуктивний, дедуктивний, метод наукової абстракції, узагальнення та порівняння, методи формальної логіки, економіко-математичні методи тощо.

Інформаційною базою кваліфікаційної магістерської роботи є законодавчі та нормативні акти України, фінансова звітність банків, статистична інформація, яка розміщена офіційних веб-сайтах комерційних банків та Національного банку України, дані мережі Інтернет тощо.

Фактологічною основою проведеного дослідження є наукові публікації вітчизняних учених з проблем рейтингового оцінювання діяльності банківських установ.

Основний науковий результат роботи полягає у тому що:

- розроблено методологічне та методичне забезпечення публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України;
- досліджено організаційні аспекти впровадження публічної системи рейтингування вітчизняних банків;
- проведено апробацію публічної системи рейтингової оцінки банків з використанням програмних засобів та економіко-математичних методів.

Одержані результати можуть бути використаними спеціально створеним відділом з незалежного аналізу банківських установ при Незалежній асоціації українських банків та за участю інших незаангажованих професійних банківських організацій, а також вони можуть оприлюднюватись через друковані та електронні ЗМІ.

Результати апробації основних положень кваліфікаційної магістерської роботи оприлюднено в:

1) електронному науковому фаховому виданні Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство» (Випуск №13, грудень 2017 р.). Наукова стаття «Публічна система рейтингової оцінки банків України: призначення та інформаційна модель»;

2) II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України». Тези доповіді «Рейтингове оцінювання банку як засіб забезпечення прозорості його діяльності» (2018 рік);

3) Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Облік, оподаткування і контроль: сучасний стан та напрями розвитку». Тези доповіді «Публічна система рейтингової оцінки банків України призначення та інформаційна модель» (березень 2018 р.).

4) електронному науковому фаховому виданні «Причорноморські економічні студії» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій (Випуск 32, 2018 рік). Наукова стаття «Рейтингова оцінка банку як інструмент забезпечення прозорості його діяльності»;

5) монографії за загальною редакцією Школьник І.О., Савченка Т.Г. «Транспарентність публічних фінансів – протидія корупції» (2018 рік). Співавтор підрозділу «Оцінка потенційних корупційних ризиків кредитних операцій державних банків».

Ключові слова: банк, рейтинг банку, CAMELSO, фінансова стійкість банку, рівень довіри до банку.

Зміст кваліфікаційної магістерської роботи викладено на 63 сторінках, зокрема список використаних джерел із 41 найменування, розміщений на 6 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 11 рисунків, а також 6 додатків, розміщених на 9 сторінках.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2018 рік.

Рік захисту роботи – 2018 рік.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗНАЧЕННЯ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ ПРИ ПОБУДОВІ ПУБЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЇХ РЕЙТИНГУВАННЯ	8
1.1 Публічна рейтингова система оцінки діяльності банків як інструмент забезпечення прозорості банківської системи.....	8
1.2 Види банківської звітності та можливості їх використання у процесі рейтингування.....	12
1.3 Фінансова звітність як інформаційна основа публічної системи рейтингування.....	16
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА ПУБЛІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	20
2.1 Інформаційна модель публічної рейтингової системи комплексної оцінки банківських установ	20
2.2 Методика розрахунку показників системи рейтингування	23
2.3 Організаційні аспекти застосування системи рейтингування банківських установ.....	29
РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОЇ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	32
3.1 Верифікація результатів рейтингування найбільших українських банків	32
3.2 Рейтингування з використанням кластерного аналізу.....	35
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

На сьогодні банківська система України знаходиться у складному становищі, що переважно зумовлено нестабільною економічною та політичною ситуацією, військовими діями на території України, значним рівнем інфляції та девальвацією національної валюти. Програма оздоровлення банківської системи, що була запроваджена Національним банком України, призвела до суттєвого зменшення кількості банків та до важливих змін у функціонуванні системних банків. Внаслідок таких змін зменшився рівень довіри до банківської системи в цілому.

Наявні методики рейтингового оцінювання надійності банківських установ призначені здебільшого для внутрішніх користувачів банку, що ускладнює процес прийняття рішень зовнішніми користувачами банку та позбавляє їх об'єктивних даних про реальний фінансовий стан банку і тенденції розвитку банківської системи в цілому. Окреслені процеси визначають об'єктивну необхідність у розробці публічної методики рейтингування банківських установ в Україні.

Проблема оцінки та порівняльного аналізу результатів діяльності банківських установ розглядалася у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених та економістів: В. Кромонава, В. Вітлінського, А.М. Кармінського, М.В. Афанасенка, Ю.Л. Логвиненка, Б.І. Пшика, Б.В. Самородова.

Мета кваліфікаційної випускної роботи полягає у вивченні науково-методичних підходів до формування публічної системи рейтингової оцінки банків України для потреб зовнішніх користувачів та розробки рекомендацій щодо удосконалення системи банківської звітності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

– розглянути сучасні рейтингові системи оцінки діяльності банків в опублікованій економічній та науковій літературі;

- вивчити нормативні документи щодо порядку регулювання та подання різних видів банківської звітності;
- проаналізувати основні види звітності банків та можливості їх використання у процесі рейтингування банківських установ;
- розробити методологію та методику публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України;
- дослідити організаційні аспекти впровадження публічної системи рейтингування вітчизняних банків;
- запропонувати апробацію публічної системи рейтингової оцінки банків з використанням програмних засобів та економіко-математичних методів.

Об'єктом дослідження є банківська діяльність найбільших банків України, яка оцінюється на основі застосування публічної системи рейтингової оцінки діяльності банківських установ.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних засад використання звітності банків для розробки публічної системи їх рейтингування з метою задоволення потреб зовнішніх користувачів.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний, аналітичний та системний метод, індуктивний, дедуктивний, метод наукової абстракції, узагальнення та порівняння, методи формальної логіки, економіко-математичні методи тощо.

Інформаційною базою кваліфікаційної магістерської роботи є законодавчі та нормативні акти України, фінансова звітність банків, статистична інформація, яка розміщена офіційних веб-сайтах комерційних банків та Національного банку України, дані мережі Інтернет тощо. Фактологічною основою проведеного дослідження є наукові публікації вітчизняних учених з проблем рейтингового оцінювання діяльності банківських установ.

РОЗДІЛ 1. ЗНАЧЕННЯ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ ПРИ ПОБУДОВІ ПУБЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЇХ РЕЙТИНГУВАННЯ

1.1 Публічна рейтингова система оцінки діяльності банків як інструмент забезпечення транспарентності банківської системи

Сучасний стан банківської системи України характеризується наявністю таких негативних факторів, як загальноекономічна дестабілізація, військово-політична нестабільність, розширення форм міжнародної співпраці, зниження довіри до банківського сектору тощо. Тому різноманітні економічні суб'єкти для отримання інформації про діяльність банківських установ все більше спираються на результати відповідних аналітичних досліджень та системи рейтингового оцінювання для визначення поточного й майбутнього стану банків та прийняття відповідних рішень.

Забезпечення надійності функціонування банків, підвищення рівня довіри до них з боку учасників фінансового ринку є одними з пріоритетних завдань системи державного регулювання, виконання яких забезпечує Національний банк України (НБУ).

У рамках співробітництва з Міжнародним валютним фондом (МВФ) важливим принципом діяльності банківської системи України є транспарентність грошово-кредитної політики, яку визначає та реалізує НБУ. Публічне розкриття інформації про діяльність банківських установ на регулярній основі має сприяти формуванню прозорого економічного і правового середовища та підвищувати довіру усіх учасників фінансового ринку.

Згідно з Кодексом належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній та фінансовій політиці, який прийнятий МВФ у 1999 році, громадськість повинна мати доступність до достовірної інформації щодо монетарної і фінансової політики держави [11]. Проте в результаті обмеженого

доступу громадян України до показників банківської діяльності рівень довіри населення до банків є дуже низьким.

За даними дослідження, що було проведене соціологічною службою Центру Разумкова у квітні 2017 року, не довіряють роботі комерційних банків 83,9 % громадян України, а НБУ – 81,5 %. (теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95) [36]. Дану інформацію підтверджує опитування, що проводилося однією з найбільш авторитетних міжнародних компаній з ринкових досліджень GFK Ukraine у 2016 році: рівень довіри населення України до банків становив 10% [3]. Тобто наведена статистика свідчить про те, що протягом останніх років населення України має дуже низький рівень довіри до банківського сектору загалом.

Збільшення недовіри населення до банків внаслідок негативного емоційного фону та скорочення обсягу вільних ресурсів у населення і підприємств призводить до відтоку депозитів, що в свою чергу дестабілізує діяльність банків, ускладнюючи процес видачі кредитів та розрахунків за своїми зобов'язаннями. На думку експертів, ця проблема спричинена як важкою економічною ситуацією в Україні, так і суперечливими діями Національного банку, коли фактично банківський нагляд не виконував свої прямі функції [9]. Зазначимо, що досить важливим фактором для прийняття раціональних рішень громадян є використання публічної рейтингової системи банків України, щоб вона була зрозумілою та доступною кожному користувачу, а також для збільшення довіри до банківської системи в цілому.

Найбільш відомими рейтинговими системами, що використовуються в економічно розвинених країнах світу є: рейтинг компанії Standart & Poor's, аналіз балансу «М» банку, рейтинг експертів Sheshunoff Bank, рейтингова система CAMEL [33]. Досить популярними є методика В.С. Кроморова, О.Б. Ширинської, а також рейтинги ІЦ «Рейтинг», ІА «Прозора Україна», «Інвестиційна газета», «Компаньйон» та рейтинг Асоціації українських банків і Національного банку України. На основі наведених рейтингів зовнішні користувачі можуть лише частково сформулювати свою думку щодо доцільності

майбутньої співпраці з банком, оскільки вони не повністю показують реальну оцінку надійності банку.

Рейтингові системи оцінювання діяльності комерційних банків мають як переваги, так і недоліки (рисунок 1.1).

Сучасні рейтингові системи оцінки комерційних банків	
<p>Переваги:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наявність державних і недержавних рейтингових методик; • комплексність оцінки надійності й ефективності діяльності банків; • використання дистанційного спостереження, сприяння більшій прозорості банківської системи; • наочність результатів рейтингового оцінювання. 	<p>Недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • недосконалість інформаційної бази рейтингування банків; • відсутність оперативності в наданні інформації та диференціації категорій користувачів; • необ'єктивність розрахованих показників та неповна оцінка надійності; • доступ мають не всі учасники фінансового ринку.

Рисунок 1.1 – Переваги та недоліки сучасних рейтингових систем оцінки банків

Джерело: складено автором на основі [31].

Рейтинговий аналіз не може гарантовано визначити абсолютну надійність чи ефективність банківської установи. Постійні зміни в економічному та політичному житті мають безпосередній вплив на банківську систему, проте їх неможливо спрогнозувати. Тому жодна рейтингова методика не є універсальною і не існує єдиного обґрунтованого підходу до побудови рейтингової системи оцінки надійності банків України.

Більшість науковців критикують наявні відкриті рейтингові моделі оцінки діяльності банків за двома напрямками: значення вагових коефіцієнтів, котрі враховуються для розрахунку інтегрального показника, і системи параметричних показників [31]. Постійні зміни на фінансовому ринку спричиняють необхідність перераховувати коефіцієнти рейтингових методик та оптимізувати параметричні показники для того, щоб зберегти адекватність результатів оцінки за такою методикою.

01 листопада 2016 року Правління Національного банку України прийняло рішення № 393-рш «Про схвалення процедур інспектування» [17], за яким порядок визначення рейтингової оцінки банків України здійснюється за рейтинговою системою CAMELSO.

За рейтинговою системою CAMELSO діяльність банку оцінюється за такими основними компонентами як капітал, якість активів, менеджмент і корпоративне управління, надходження, ліквідність, чутливість до ринкових ризиків та операційний ризик (рисунок 1.2). Вони розраховуються для кожного банку та дають можливість оцінити усі чинники, які впливають на процес управління та контролю, визначення можливих ризиків, фінансовий стан банку тощо.

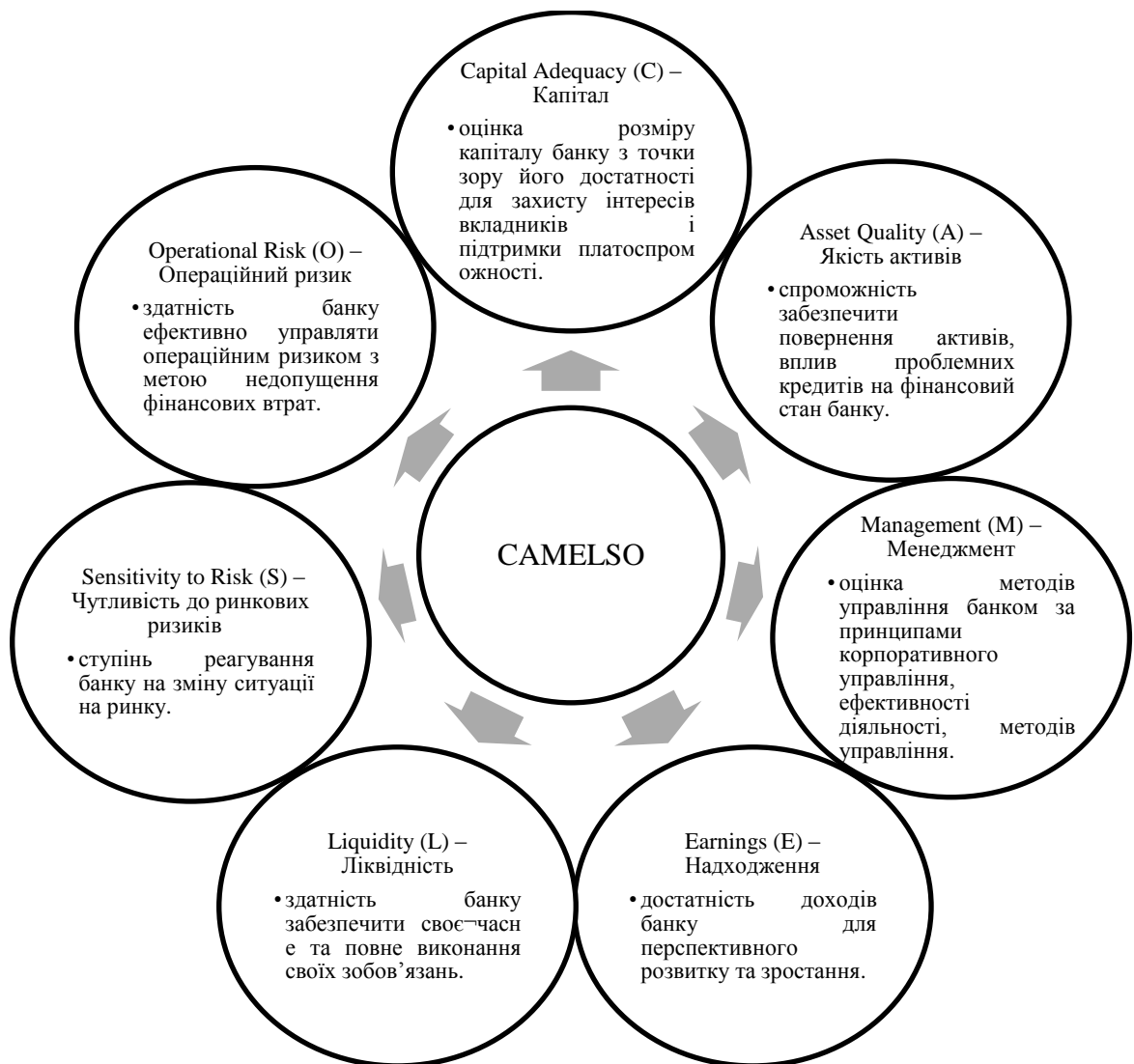

Рисунок 1.2 – Основні складові рейтингової системи CAMELSO

Джерело: складено автором на основі [17].

Метою оцінки банків за даною рейтинговою системою є визначення їх фінансового стану, якості менеджменту та корпоративного управління, прозорості операцій та ефективності внутрішніх методик контролю, управління ризиками; виявлення недоліків, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку органів банківського нагляду, а також вжиття відповідних заходів для виправлення недоліків і стабілізації фінансового стану банку. Комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів, що оцінюється за чотирибальною шкалою, де оцінка «1» є найвищою, а оцінка «4» – найнижчою [17].

Таким чином, більшість методик рейтингових оцінок діяльності банківських установ призначені лише для внутрішніх користувачів банку та не дають повної, достовірної та відкритої інформації про результати діяльності всім економічним суб'єктам. Це ускладнює процес прийняття рішень зовнішніми користувачами та позбавляє їх об'єктивних даних про реальний фінансовий стан банку і тенденції розвитку банківської системи в цілому. Тому виникає необхідність у дослідженні методики публічного рейтингування оцінки діяльності банківських установ в Україні.

1.2 Види банківської звітності та можливості їх використання у процесі рейтингування

Звітність комерційних банків має певні особливості порівнюючи зі звітністю інших суб'єктів господарювання. Обсяг наявної звітної інформації є більшим, оскільки існує належний державний та внутрішній контроль за банківськими ризиками. Розглянемо детальніше характерні особливості різних видів звітності та можливості їх використання у процесі рейтингування банків.

Банки складають та подають різні види звітності, які можуть бути призначені як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Серед них

розрізняють фінансову, податкову, статистичну та управлінську звітності банків. Основні характеристики даних видів звітності наведено у додатку Б. Варто зазначити, що для формування публічної рейтингової системи оцінки діяльності банківських установ використовуються дані фінансової, статистичної та управлінської звітностей (рисунок 1.3).

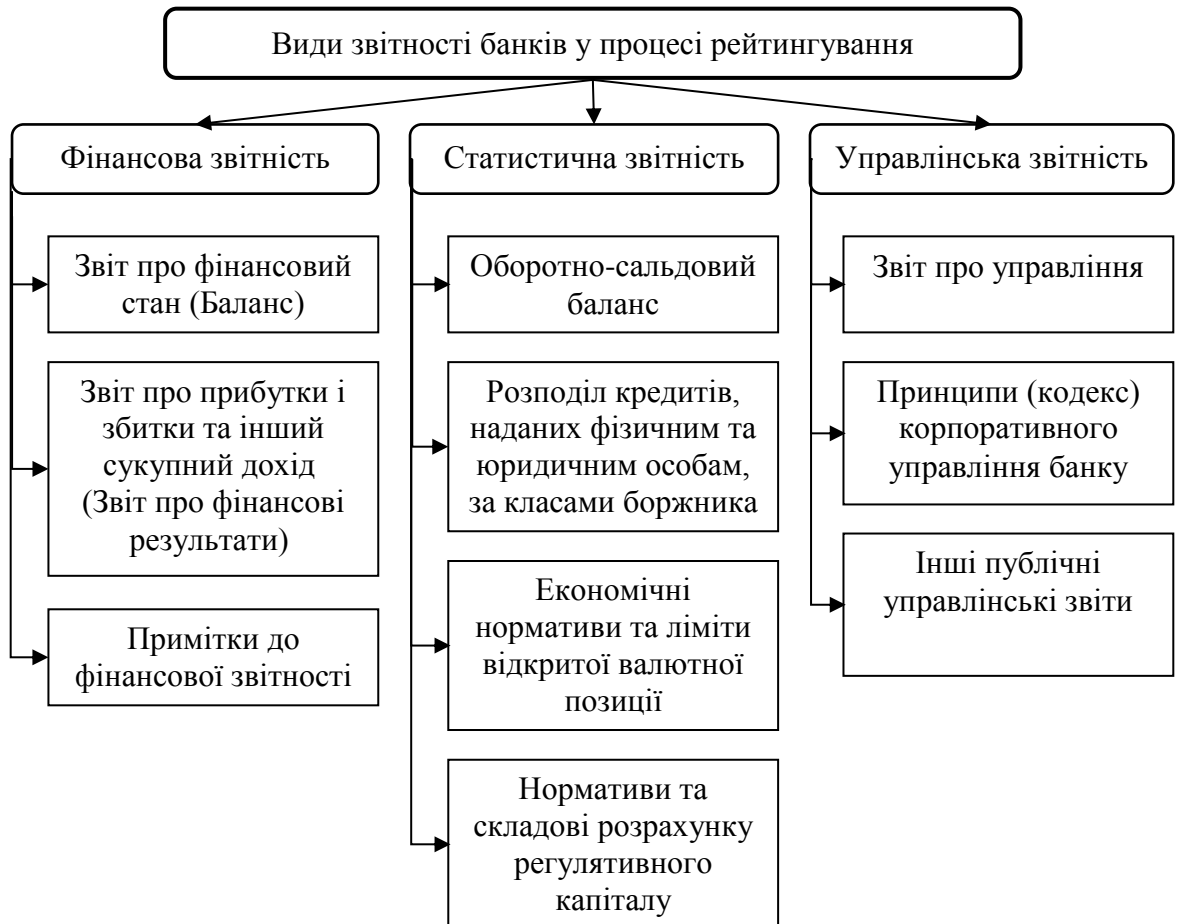

Рисунок 1.3 – Використання банківської звітності у публічній системі рейтингової оцінки банків

Джерело: складено автором.

У процесі розрахунку показників для складання рейтингу комерційних банків користуються даними Звіту про фінансовий стан (Балансу), Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід та Примітками до фінансової звітності, що публікуються на офіційних сайтах банків України. Фінансова звітність подається щокварталу та щороку до Національного банку України

відповідно до вимог, затверджених Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України № 373 від 24.20.2011 р. [24].

Зазначимо, що дані статей Балансу та Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід можна використати для розрахунку таких показників як достатність (адекватність) капіталу, якість активів, прибутковість та ліквідність. Примітки до фінансової звітності дають нам детальнішу інформацію стосовно кредитних та депозитних операцій, стану основних засобів, руху грошових коштів, величини сформованих резервів, розміру статутного капіталу, обсягу витрат та доходів банку тощо.

Процес формування Приміток до фінансової звітності регламентуються Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України, затвержені постановою НБУ від 29.12.2015 р. № 965 [29]. Вони є певним прикладом для банків як правильно їх складати та оформляти та показують яку саме інформацію необхідно відображати для розуміння користувачів фінансової звітності.

Для побудови системи рейтингової оцінки ми можемо також використати показники статистичної звітності банківських установ, зокрема оборотно-сальдовий баланс, економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції, розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, за класами боржника тощо. Дані статистичні звіти підлягають обов'язковому публікуванню на офіційних веб-сайтах банків згідно з Постановою Правління НБУ від 15.02.2018 р. №11 [21] щомісячно. Варто зазначити, що також можна використовувати публічні статистичні показники банківської діяльності, розміщені на офіційному Інтернет-представництві НБУ, що значно полегшить пошук та обробку даних для розрахунку показників рейтингової системи.

Статистична звітність банків формується відповідно до вимог Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджених Постановою НБУ від 01.03.2016 р. №129 [26]. Вони

визначають форми статистичних звітів, їх порядок заповнення, а також періодичність їх складання та способи подання до НБУ. Дані статистичної звітності банків використовують для реалізації грошово-кредитної та фінансової політики, складання платіжного балансу, формування загальної статистики по банківському сектору в цілому тощо.

Менеджмент та корпоративне управління банків для їх рейтингування у перспективі ми пропонуємо оцінювати публічними управлінськими звітами, зокрема Принципи корпоративного управління банку, Звіт про управління та інші. Найбільш повним та інформативним для використання у системі рейтингової оцінки надійності банків, на нашу думку, є Звіт про управління, який згідно з Постановою Правління НБУ №34 [22] банки будуть подавати за 2018 рік разом з річною фінансовою звітністю за довільною формою. Даний звіт надасть нам інформацію про опис бізнесу, стратегічні цілі керівництва, наявні ресурси, найбільші ризики, результати діяльності банку та перспективи його розвитку. Це допоможе нам здійснити якісний аналіз системи управління комерційним банком та відповідно визначити його місце у запропонованій рейтинговій системі.

Інформація про управління банківськими ризиками міститься у Примітках до фінансової звітності, Статуті банку та на офіційних сайтах комерційних банків. Згідно з Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України від 02.08.2004 р. №361 [28], система управління ризиками включає в себе певну стратегічну політику щодо ідентифікації, менеджменту та їх постійного моніторингу і контролю на всіх організаційних рівнях. Банківські установи мають здійснювати свої операції у допустимих межах параметрів ризику, що дозволить захистити інтереси їх клієнтів та акціонерів у майбутньому.

Для управління фінансовими ризиками у банку призначаються відповідальні особи та спеціальні підрозділи, які їх виявляють, аналізують та проводять постійний моніторинг у тих видах банківської діяльності, які впливають на параметри його ризику. Зокрема, в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

ризик-менеджмент здійснюється за допомогою Кредитного Комітету, Комітету з управління активами і пасивами, Казначейства, Напрямку «Ризик-менеджмент», Напрямку «Внутрішній контроль та fraud-менеджмент» та Напрямку «Фінанси та рейтинги» тощо [2]. В АТ «ОЩАДБАНК» функції управління ризиками розподілені між Наглядною радою, Правлінням, та профільними комітетами Банку (Комітетом з питань управління активами і пасивами Банку (КУАП), Комітетом з управління заборгованістю Банку (з метою управління проблемною заборгованістю), кредитними комітетами Банку відповідно до їх обов'язків та встановлених лімітів [30].

Таким чином, у процесі рейтингування банківських установ для оцінки їх надійності можна використати інформацію фінансової звітності та публічну інформацію з окремих форм статистичної та управлінської звітності. Зазначена звітність є доступною та зрозумілою як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Використовуючи дані наведених вище звітів, ми отримуємо достовірну, повну та об'єктивну публічну рейтингову систему комплексної оцінки діяльності банків, яка дозволить збільшити довіру до банківських установ України.

1.3 Фінансова звітність як інформаційна основа публічної системи рейтингування

Фінансова звітність банку є найбільш інформативною для побудови публічної системи рейтингування, оскільки вона комплексно показує інформацію про фінансовий стан банку, його результати діяльності та основні операції з капіталом та грошовими коштами. Розглянемо більш детально використання даних банківської фінансової звітності при створенні рейтингової системи оцінки діяльності банків України.

Нормативно-правові акти, які регулюють порядок складання та подання фінансової звітності банками України, наведено на рисунку 1.4. Зазначимо, що починаючи з 2012 року банки формують фінансову звітність відповідно до

вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), що робить її більш надійною, транспарентною та достовірною для всіх користувачів. Також дана банківська звітність дозволяє збільшити довіру клієнтів банку та прийняти відповідні рішення у майбутньому, оскільки вона містить повну та доступну інформацію про показники діяльності банку, допомагає оцінити його реальний фінансовий стан та сформулювати певні переконання про рівень їх надійності.

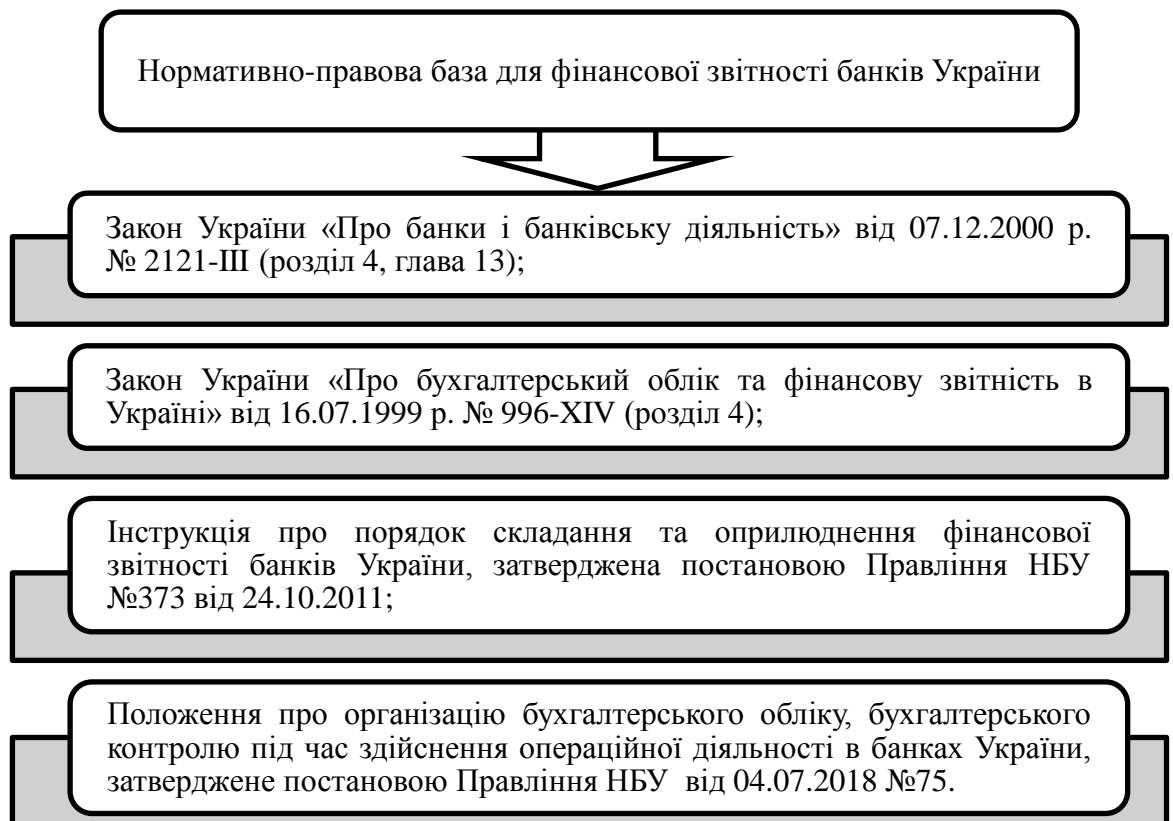

Рисунок 1.4 – Нормативно-правове регулювання банківської фінансової звітності

Джерело: складено автором на основі [18;19;24;25].

Для складання рейтингу банківських установ використовуються інформація, наведена у Звіті про фінансовий стан (Баланс), Звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід та у Примітках до фінансової звітності. При розрахунку показників рейтингу пропонуємо використовувати квартальну фінансову звітність, оскільки саме вона дає можливість прослідкувати за

основними змінами у діяльності комерційних банків.

Оцінка достатності (адекватності) капіталу проводиться за даними статтями Балансу, а саме величин сукупного капіталу, загальних активів, резервів під зменшення корисності, обсягу цінних паперів в портфелі банку до погашення, інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та необоротних активів. Якість активів розраховується за статтями Балансу «Заборгованість банків», «Кредити та заборгованість клієнтів», «Грошові кошти та їх еквіваленти» та даними Приміток до фінансової звітності щодо величини резервів під активні операції, робочих активів тощо.

Варто зазначити, що Примітки дають нам інформацію щодо рахунків клієнтів, а саме строкових депозитів та рахунків до запитання, та розподілу адміністративних та інших операційних витрат, що дозволяє нам розрахувати показники ліквідності та надходження банків відповідно.

Такі статті Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіту про фінансовий результат) як «Прибуток/збиток після оподаткування», «Відрахування до резервів», «Операційні та адміністративні витрати», «Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтів» тощо дозволяють проаналізувати надходження або достатність доходів банку для подальшого його розвитку.

Примітки до фінансової звітності містять детальну інформацію щодо показників статей Балансу, Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати), Звіту про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал), Звіту про рух грошових коштів надають користувачам суттєві та повні дані про діяльність банку в цілому. Дана інформація стосується загальної характеристики діяльності банку, його фінансового стану, основних принципів облікової політики, переходу на нові стандарти, кредитних та депозитних операцій клієнтів, резервів зобов'язань та відрахувань, акціонерний капітал, процентних доходів і витрат та інших видів активів, капіталу та зобов'язань банку.

Як зазначалось вище, за 2018 рік банки будуть подавати разом з фінансовою звітністю Звіт про управління, який допоможе оцінити якість та ефективність проведення менеджменту банку, що надалі буде врахованим до загальних результатів рейтингування банків України.

Для оцінки чутливості банку до ринкових ризиків та операційного ризику доцільно використовувати публічні дані у Примітках до фінансової звітності. Наприклад, примітка «Управління ризиками» містить інформацію про фінансові (ризик ліквідності, кредитні та ринкові ризики) та нефінансові ризики (юридичні, операційні та інші), за якими банк повинен здійснювати регулярний контроль та оцінку для мінімізації їх допущення у майбутньому.

Таким чином, фінансова звітність банку є найбільш інформативним джерелом для формування публічної системи рейтингової оцінки банків України, оскільки вона є доступною, повною та зрозумілою для усіх її користувачів. Даний вид звітності може використовуватися клієнтами банку для прийняття рішень та формування думки щодо надійності банку, оскільки вона достовірно відображає основні показники діяльності банку, показує його реальний фінансовий стан через деталізацію даних у примітках до фінансової звітності та підтверджується відповідним аудиторським звітом. Проте для проведення комплексної оцінки діяльності та визначення місця банку у рейтингу необхідні дані не лише фінансової, але й інших видів звітності, використання даних яких дослідимо у наступних розділах.

РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА ПУБЛІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1 Інформаційна модель публічної рейтингової системи комплексної оцінки банківських установ

На сьогодні, як вже було зазначено раніше у підрозділі 1.1, НБУ оцінює діяльність банків за рейтинговою системою CAMELSO, яка включає такі складові як капітал, якість активів, менеджмент і корпоративне управління, надходження, ліквідність, чутливість до ринкових ризиків та операційний ризик. Тому для розробки нашої системи рейтингування банківських установ України ми взяли за основу дану модель, проте з деякими особливостями, які ми розглянемо далі.

Для того, щоб рейтинг надійності банків задовольняв інформаційні потреби зовнішніх користувачів інформації, він повинен відповідати, на нашу думку, наступним вимогам [35]:

- комплексність (різномісність) проведення аналізу діяльності банків;
- об'єктивність інформації про діяльність банку, на основі якої розраховуються показники;
- наукова обґрунтованість методики визначення рейтингової оцінки надійності банківських установ;
- доступність – інформація повинна бути у відкритому доступі для її зовнішніх користувачів;
- періодичність – банківський рейтинг повинен публікуватися щокварталу, оскільки за даний період банки подають фінансову звітність до Національного банку України;
- зрозумілість та простота у здійсненні аналізу показників, наведених у рейтингу надійності банків, зовнішніми користувачами.

Варто зазначити, що закритий характер системи CAMELSO не відповідає визначеними нами принципам доступності та простоти аналізу для

зовнішніх користувачів. Тому постає питання формування методологічної основи для розробки публічної рейтингової системи комплексної оцінки банку на основі доопрацьованої інформаційної моделі (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Інформаційна модель рейтингової системи оцінки діяльності банків України

Джерело: складено автором [35].

Наведена інформаційна модель має дві істотні відмінності в порівнянні з системою рейтингування НБУ, оскільки використовуються лише публічні джерела інформації та конкретний напрям оцінки надійності банку прив'язується до певних джерел інформації (визначена система розрахункових показників відповідно до напрямку діяльності банку), а також переважне використання кількісних показників, які мають науково обґрунтований оціночний рівень [35].

Запропонована методика рейтингової оцінки надійності банків України розраховується за показниками, джерелом інформації яких є дані квартальної фінансової звітності та статистична публічна інформація з управлінської звітності банків України, що розміщена на офіційному сайті Національного банку України та/або на сайтах комерційних банків. Квартальний Баланс та Примітки до звітності банків є критеріальними показниками, що визначаються на основі пошуково та емпірично обґрунтованих значень, а квартальний Звіт про прибутки і збитки та відповідно Примітки до фінансової звітності – критеріальними рівнями, що розраховуються шляхом порівняльного аналізу банків однієї групи.

Зазначимо, що фінансова звітність надається банками щоквартально протягом місяця наступного за звітним кварталом. Квартальна періодичність надання фінансової звітності є мінімально достатньою для ефективного функціонування розробленої системи [33].

Також розглядаємо можливість доповнення інформаційної бази методики щомісячними даними публічної статистичної інформації, зокрема показниками оборотно-сальдового балансу банків.

Зазначимо, що важливою інформацією для розрахунку побудови публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України є дані їх управлінської звітності. Формування управлінської звітності за центрами відповідальності банку дає можливість вирішувати актуальні завдання банківського менеджменту та сприяє забезпеченню ефективного функціонування банківської системи в цілому.

Управлінська звітність банків може використовуватись учасниками фінансового ринку: юридичними особами для реалізації основних функцій управління, зокрема планування, організації, обліку, аналізу та контролю, а фізичними особами для прийняття різноманітних економічних рішень.

Таким чином, при розробці рейтингової системи комплексної оцінки банківських установ України пропонуємо взяти за основу інформаційну модель системи CAMELSO. Зазначимо, що діяльність банку буде оцінюватися

за подібними напрямками за чотирибальною шкалою, з визначенням інтегрованої комплексної оцінки діяльності банку. Інформаційним забезпеченням запропонованої системи рейтингування банківських установ є дані квартальної фінансової звітності та статистична публічна інформація з управлінської звітності банків України, що розміщена на офіційному сайті НБУ та/або на сайтах комерційних банків. Квартальна періодичність подання звітності є мінімально достатньою для ефективної роботи розробленої системи.

2.2 Методика розрахунку показників системи рейтингування

Публічна система рейтингової оцінки діяльності банків України має певні відмінності у порівнянні з існуючою системою рейтингової оцінки CAMELSO, щодо обсягу використовуваних джерел інформації та їх структуризації. Розглянемо детальніше процес побудови системи рейтингування для публічного користування та основні особливості розрахунку її показників при визначенні місця банків у рейтингу.

У запропонованій системі рейтингування було використано 14 показників (табл. 2.1) та ряд параметрів для оцінки рівня менеджменту. Головний критерій підбору показників – можливість розрахунку на основі синтетичних рахунків квартальних фінансових звітів банку [33; 35]. Також ми намагалися уникнути дублювання, тобто кожен показник повинен характеризувати специфічну рису діяльності банку.

На нашу думку, для визначення критеріальних рівнів обраних показників доцільно використати метод рівномірного розподілу параметрів, оскільки він є простим та поширеним в економіко-математичному моделюванні найрізноманітніших процесів та явищ. Порівняння критеріальних рівнів для деяких показників у системі CAMELSO [17] з гіпотетичним рівномірним розподілом цих показників, через механізм

середньоквадратичного відхилення, показало допустимість використання даного розподілу.

Таблиця 2.1 – Показники публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України

№ п/п	Показники	Теоретичний рівень показника, %	
		Оптимальний	Задовільний
Адекватність та достатність капіталу			
1	Кк1 = сукупний кап. / загальні активи зважені на ризик – резерви за активними операціями	-	Не менше 10
2	Кк2 = сукупний кап. / середня величина пасивів	11 - 14	-
3	Кк3 = чистий капітал / сукупний капітал	50 -100	-
4	Кк4 = статутний капітал / сукупний капітал	15 - 50	-
Якість активів			
5	Ка1 = кредитний портфель / загальні чисті активи	65 -70	-
6	Ка2 = високоліквідні активи / робочі активи	-	Не менше 15
7	Ка3 = резерви під активні операції / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
Ліквідність			
8	Кл1 = основні депозити / загальна сума депозитів	24,5 – 27,5	-
9	Кл2 = кредити отримані на міжбанку / загальна сума зобов'язань	16 – 26	-
10	Кл3= високоліквідні активи / поточні зобов'язання	-	Не менше 20
Надходження			
11	Кд1 = балансовий прибуток / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	
12	Кд2 = балансовий прибуток / сукупний капітал	Розраховується на основі фактичних даних	
13	Кд3= адміністративні витрати + витрати на персонал / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
14	Кд4 = чистий процентний дохід / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	

Джерело: складено автором на основі [33].

Розрахунок показників відбувався за такими напрямками як: достатність (адекватність) капіталу, якість активів, ліквідність, надходження, ми використовували дані квартальних звітів про фінансові стани (баланси), звітів про прибутки і збитки та сукупний дохід банків, а також їх примітки до фінансової звітності «Грошові кошти та їх еквіваленти», «Заборгованість

кредитних установ», «Кредити клієнтам», «Основні засоби», «Резерви під зменшення корисності та інші резерви», «Витрати на персонал, адміністративні та інші витрати», «Управління ризиками», «Достатність капіталу» та інші. Інформаційною основою для здійснення аналізу слугували Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою НБУ від 28.08.2001 № 368 [23] та показники банків з офіційного сайту НБУ.

Для подальшої деталізації розрахунків ми плануємо використовувати інформацію з щомісячних оборотно-сальдових балансів банків, які з серпня 2017 року оприлюднюються на офіційному сайті НБУ [21]. За браком відповідної інформації у фінансовій звітності банків, якість менеджменту у даному дослідженні не оцінювалась. Однак, як вже було зазначено у підрозділі 1.2 починаючи із 2018 року банки також будуть складати Звіт про управління [22], що у перспективі дозволить також оцінювати менеджмент банку на основі публічної звітності.

Для апробації методики рейтингової оцінки діяльності банківських установ були обрані 5 найбільших за величиною активів банків України: АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «ОЩАДБАНК», АТ «Укрексімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК» та АТ «Райффайзен Банк Аваль». На початок 2018 року дані банки концентрували біля 60% чистих активів банківської системи. Дослідження проводилось у період з I по IV квартали 2017 р., результати розрахунків якого наведемо у додатку В.

Розраховуючи коефіцієнт K_{k1} ми визначали сукупний капітал та загальні активи зважені на ризик за вирахуванням резервів за активними операціями. Зазначимо, що для всіх банків даний коефіцієнт відповідає нормативному значенню, а саме більше 10%. Для розрахунку K_{k3} ми знаходили розмір чистого капіталу (величина власного капіталу без цінних паперів в портфелі банку до погашення, інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та необоротних активів) та власного капіталу [34]. За досліджуваний період K_{k3} для АТ КБ «ПРИВАТБАНК» становив від'ємне значення -0,531,

що обумовлено націоналізацією банку та збільшенням його статутного капіталу за рішенням Міністерства фінансів у грудні 2016 року на 116,8 млрд. грн. та на 38,6 млрд. грн. у червні 2017 року. Зазначимо, що дані фактори також вплинули на зростання показника Кк4 до рівня 8,237, що є найбільшим значенням серед досліджуваних банків.

Для коефіцієнтів якості активів значення Ка1 було найменшим для АТ КБ «ПРИВАТБАНК» та найбільшим для АТ «Райффайзен Банк Аваль». На даний показник впливає величина кредитного портфелю та загальні чисті активи. Проаналізувавши примітки до фінансової звітності та розрахувавши показник Ка3, можемо зробити висновок, що найбільше резервів під активні операції з наведеної сукупності банків протягом 2017 р. сформував АТ КБ «ПРИВАТБАНК», а найменше – АБ «Укргазбанк».

Показники ліквідності досліджуваної групи банків знаходилися в прийнятних межах, виключення становить коефіцієнт Кл2 – для АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Це пов'язано з тим, що даний банк мав меншу часту коштів інших банків у загальній структурі поточних зобов'язань. Наприклад, з I по IV квартали 2017 року заборгованість перед банківськими установами АТ КБ «ПРИВАТБАНК» зменшилася з 2553 млн. грн. до 234 млн. грн., тобто на 90,8%.

Коефіцієнти, що характеризують надходження банків, розраховуються на основі фактичних даних. Негативні значення мають Кд1, Кд2 та Кд3 для АТ КБ «ПРИВАТБАНК», оскільки за 2017 р. банк отримував збитки і величина чистих процентних доходів після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтів була від'ємною. Для таких банків як АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ «ОЦАДБАНК» усі розраховані коефіцієнти мали найбільші значення та відповідали теоретичному рівню показників. Визначимо місце обраних банків у рейтингу за окремими напрямками аналізу (таблиця 2.2).

Проаналізувавши отримані результати за чотирма напрямами (достатність капіталу, якість активів, надходження та ліквідність), можемо

зробити висновки, що найкращу позицію займає АТ «Райффайзен Банк Аваль», а найгіршу – АТ КБ «ПРИВАТБАНК».

Таблиця 2.2 – Результати оцінки за напрямками аналізу у публічній системі рейтингування банків

Місце в рейтингу	За достатністю (адекватністю) капіталу	За якістю активів	За надходженнями	За ліквідністю
1	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	АТ «Райффайзен Банк Аваль»
2	АТ «ОЩАДБАНК»	АТ «Укрексімбанк»	АТ «ОЩАДБАНК»	АТ «Укрексімбанк»
3	АТ «Укрексімбанк»	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АБ «УКРГАЗБАНК»	АТ «ОЩАДБАНК»
4	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ «ОЩАДБАНК»	АТ «Укрексімбанк»	АБ «УКРГАЗБАНК»
5	АБ «УКРГАЗБАНК»	АБ «УКРГАЗБАНК»	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Джерело: складено автором [34].

Для більш достовірних та повних результатів необхідно проаналізувати результати функціонування банків України за всіма напрямками запропонованої нами системи рейтингової оцінки [34]. Тому розглянемо більш детально оцінювання банків за такими напрямками як менеджмент і корпоративне управління, чутливість до ринкових ризиків та операційний ризик.

Як зазначалось у підрозділі 1.2, менеджмент пропонується оцінювати на основі Звіту про управління, який банки будуть складати починаючи з 2018 року [22]. Звернемо увагу, що якість менеджменту оцінюватиметься експертами за бальною методикою із врахуванням результатів рейтингування за іншими складовими оцінки [32]. Наприклад, менеджмент та корпоративне управління АТ КБ «ПРИВАТБАНК» можемо оцінити за його власними розробленими Принципами (кодексом) корпоративного управління та Статутом [38], які є у вільному доступі для всіх користувачів на офіційному

сайті банку, відповідно до міжнародних принципів, зокрема Принципів корпоративного управління банків Базельського комітету з банківського нагляду, Рекомендацій Європейської банківської організації щодо внутрішнього управління тощо.

Для оцінки чутливості банку до ринкових ризиків та операційного ризику доцільно використовувати визначені у науковій літературі фактори [1;6] за умови можливості їх кількісної оцінки на основі публічної фінансової або статичної звітності банків. Варто зазначити, що чутливість до ринкових ризиків та стан операційного ризику банку можна проаналізувати за інформацією, наведену у Примітці до фінансової звітності «Управління фінансовими ризиками» та Статуті банку у розділі «Управління ризиками».

Для прикладу опублікування інформації стосовно ризик-менеджменту використаємо дані примітки 26 «Управління фінансовими ризиками» до річної фінансової звітності АТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2017 рік [2]. У ній зазначено, що функція управління ризиками у банку здійснюється стосовно фінансових ризиків, а також операційних та юридичних ризиків. Фінансові ризики складаються з ринкового, кредитного ризику та ризику ліквідності.

Основними цілями управління фінансовими ризиками АТ КБ «ПРИВАТБАНК» є визначення лімітів ризику й нагляд за їх значеннями. Управління операційними та юридичними ризиками забезпечує належне виконання внутрішніх процедур та проведення політики щодо їх мінімізації [2]. У даному банку для ефективного здійснення менеджменту ризиками призначені Кредитний Комітет, Комітет з управління активами і пасивами, Казначейство та різні напрямки внутрішнього контролю. Варто зазначити, що також управління ризиками у банку контролюється Спостережними радами, правлінням, спеціально створених комітетів ризик-менеджменту та іншими структурними підрозділами.

Таким чином, отримані результати розрахунків запропонованої публічної системи рейтингової оцінки банків України в цілому відповідають реальній ситуації, що наявна у банківській системі за досліджуваний період.

Проте оціночні судження щодо ефективності функціонування банків не можна інтерпретувати як абсолютно достовірні, з огляду на недостатню практичну перевірку запропонованої методики.

2.3 Організаційні аспекти застосування системи рейтингування банківських установ

Практична реалізація публічної рейтингової системи оцінювання надійності банків України для потреб зовнішніх користувачів можлива через розрахунок комплексної оцінки діяльності кожного банку, який зареєстрований в Україні, та зведення даних оцінок у аналітичні таблиці. На нашу думку, найбільш ефективно дана система могла б використовуватись відділом з незалежного аналізу банківських установ, що може бути створене при Незалежній асоціації українських банків (НАБУ) та за участю інших незаангажованих професійних банківських організацій. Результати аналізу можуть оприлюднюватись через друковані та електронні ЗМІ.

НАБУ має власний медійний рейтинг банків України [13], який побудовано на основі інформації з різних джерел ЗМІ: офіційних сайтів новин, соціальної мережі Facebook, телепрограм та популярних спікерів. Даний рейтинг показує лише частоту використання назви того чи іншого банку та новин щодо нього у медійних просторах, проте не дає інформації щодо його надійності. Тому ми пропонуємо Незалежній асоціації українських банків включити до медійного рейтингу додаткові показники стійкості та прозорості банківських установ з використанням даних запропонованої системи рейтингування для прийняття рішень населенням України.

Варто зазначити, що для регулювання діяльності державних банків у листопаді 2018 року було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування фінансового сектору в Україні» [20], який оптимізує порядок формування

складу наглядових рад державних банків шляхом включення до них експертів незалежних від центральних органів влади. Даний нормативний акт забезпечить прозору діяльність державних банків, які на сьогоднішній день складають більше половини банківської системи.

Використання даної рейтингової системи дозволить підвищити рівень довіри зовнішніх користувачів до банківського сектору. У середньостроковій перспективі, впровадження даної методики сприятиме збільшенню ефективності функціонування банківської системи, шляхом переорієнтації клієнтів на співпрацю з фінансово стабільними банківськими установами.

Таким чином, розроблена система комплексного рейтингування банків є одним із інструментів для публічної оцінки діяльності банків України, результати якої будуть відкриті та зрозумілі громадськості. Зазначимо, що можливе також рейтингування банків на основі сформованих кластерів (рисунок 2.2). На відміну від комплексної системи, яка детально розглядалась нами у попередніх підрозділах роботи, при кластерному аналізі банки групуються за певною ознакою або групою пов'язаних ознак.

У першому розділі ми досліджували інформаційне забезпечення для побудови системи рейтингування, зокрема можливості використання форм фінансової, статистичної та управлінської звітності, які є у відкритому доступі.

Другим етапом було дослідження методичного забезпечення запропонованої моделі та проведення відповідних кількісних розрахунків та якісних оцінок, які дали нам можливість проаналізувати результати функціонування банків України. Проте дана публічна рейтингова система банків потребує подальшого доопрацювання, зокрема доцільно більш якісно математично та статистично обґрунтувати способи визначення критеріальних рівнів запропонованих показників.

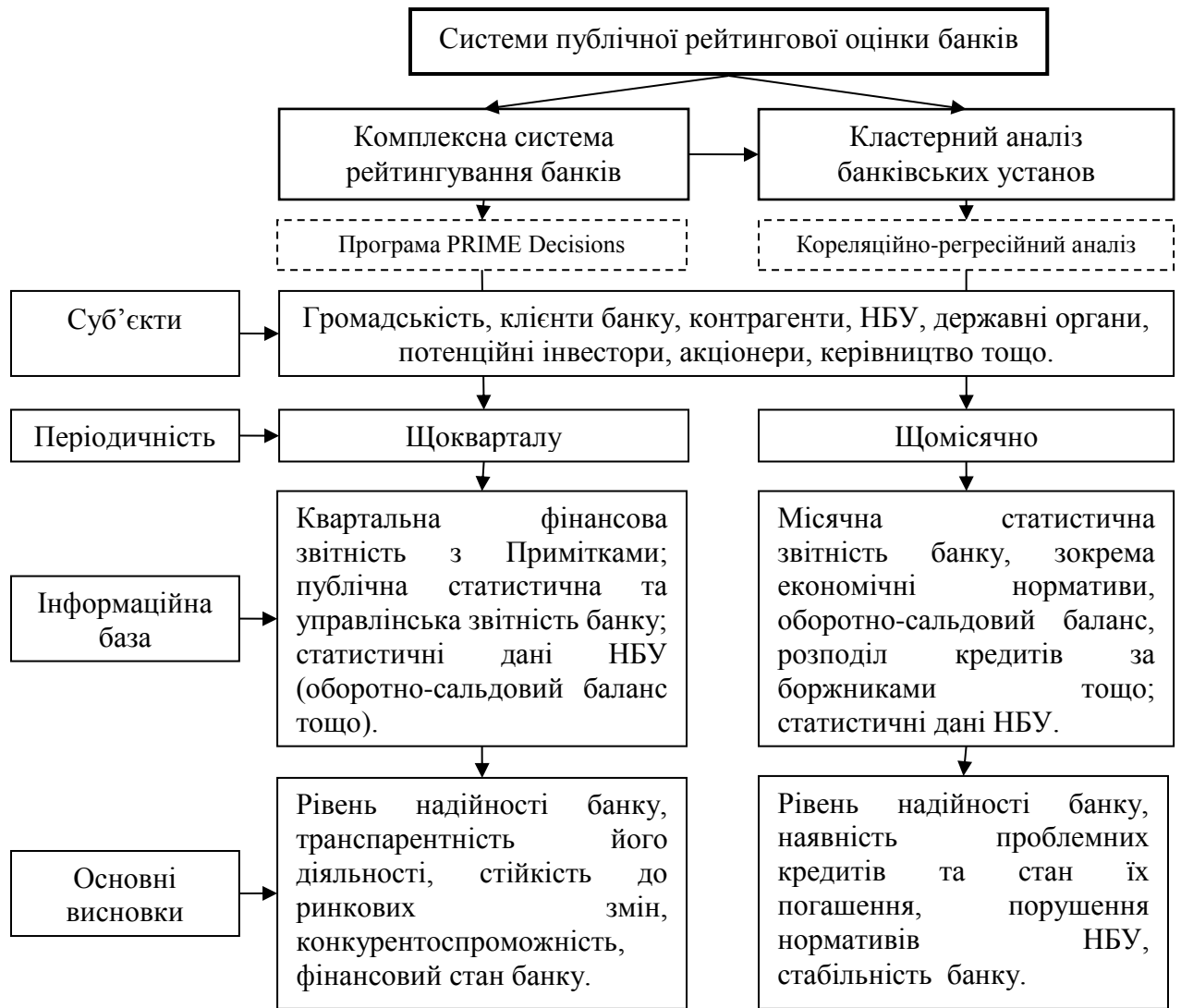

Рисунок 2.2 – Публічне оцінювання діяльності українських банків
Джерело: складено автором.

Тому у наступному розділі ми пропонуємо удосконалити досліджувану методику рейтингового оцінювання із використанням програми PRIME Decisions та проаналізувати діяльність найбільших за величиною активів банків України за допомогою методів кластерного аналізу. Це дасть змогу підвищити якість та достовірність розрахунків показників діяльності банків. Застосування більш якісних публічних систем оцінювання результатів діяльності банків сприятиме підвищенню рівня довіри населення до банківської системи України в цілому.

РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНОЇ ОЦІНКИ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1 Верифікація результатів рейтингування найбільших українських банків

Для підтвердження чи спростування отриманих результатів скористуємося програмою PRIME Decisions – це програмний засіб, що дозволяє керівництву банку приймати рішення на основі формування головної мети та необхідних цілей із вибором найкращої альтернативи з визначеними інтервалами. Даний аналітичний інструмент базується на методі дерева рішень та містить такі елементи як Value Tree (Дерево значень), Alternative (Альтернативи) та Preference Information (Інформація про переваги).

Як вже було зазначено у підрозділі 2.2, для формування рейтингової оцінки діяльності банків було обрано 5 українських банків групи найбільших за величиною активів [34]. Вхідна інформація, яка була використана при побудові моделі у даній програмі, зображена на рисунку 3.1, а саме процес формування дерева значень, аналіз альтернатив та визначення їх переваг.

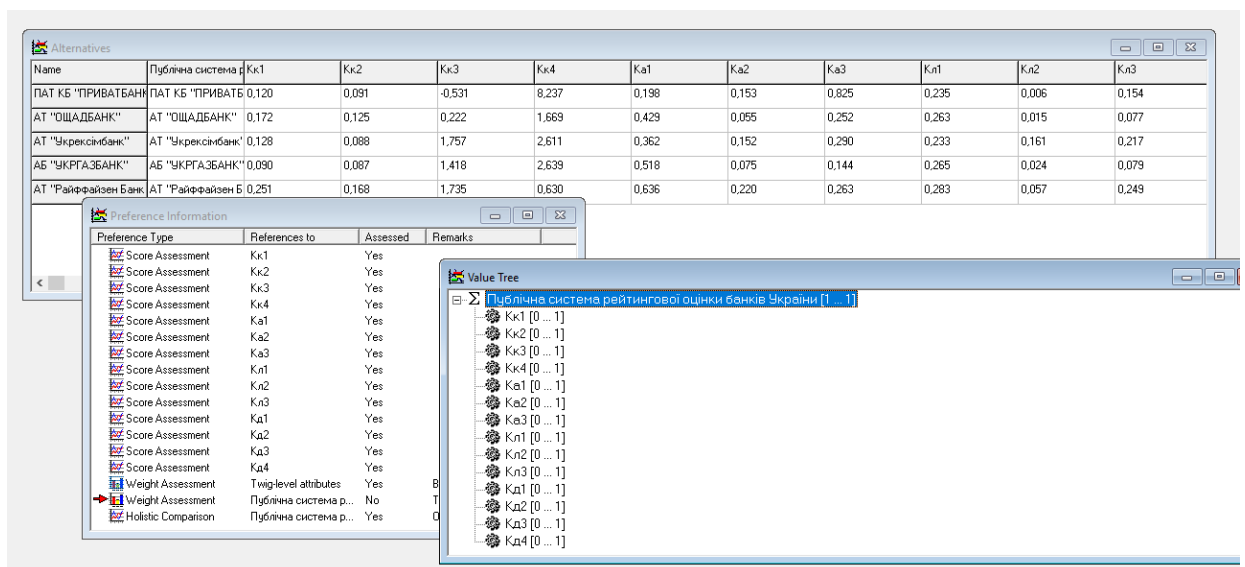

Рисунок 3.1 – Побудова моделі за допомогою PRIME Decisions

Джерело: побудовано автором.

Використовуючи інструмент Value Intervals програми PRIME Decisions, визначимо область можливих значень для кожної альтернативи з

відповідними інтервалами значень для кожного атрибута та мети. Проаналізувавши результати, можемо зробити висновок, що за інтервальною оцінкою (рисунок 3.2) найкраще місце займає АТ «Райффайзен Банк Аваль», потім приблизно однакові значення у АТ «ОЩАДБАНК» та АТ «Укрексімбанк», а найгірші дані – АБ «УКРГАЗБАНК» та АТ КБ «ПРИВАТБАНК».

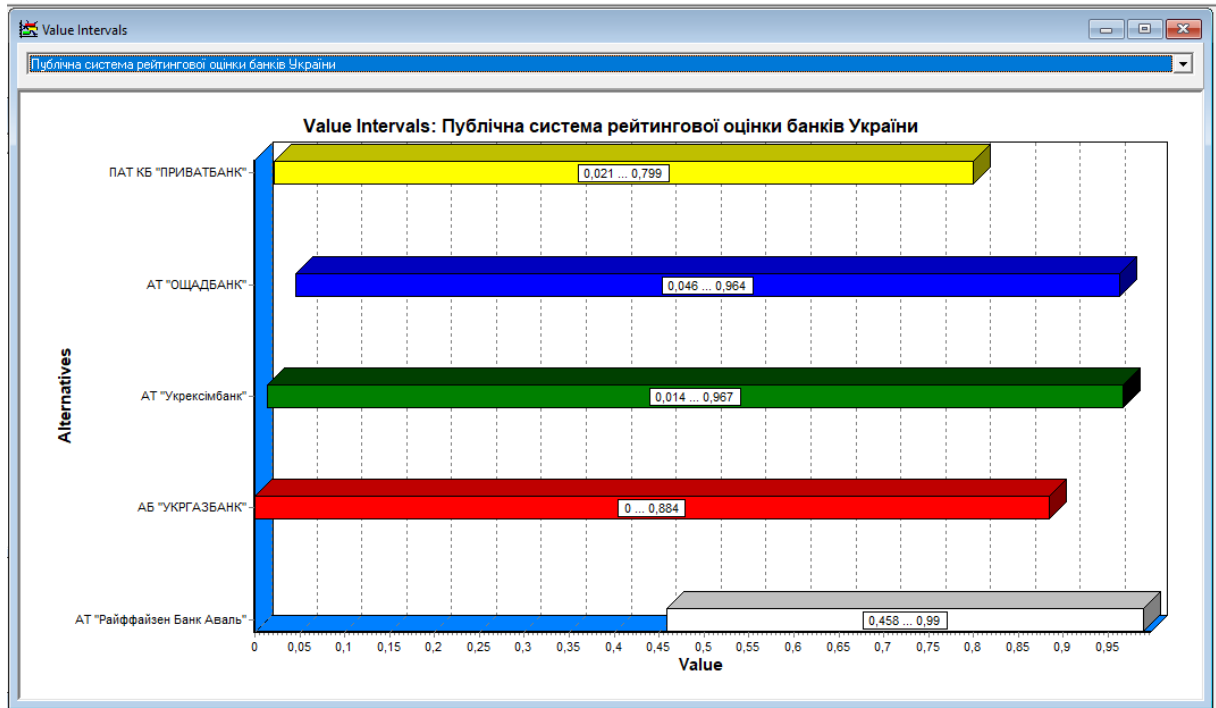

Рисунок 3.2 – Інтервали значень рейтингування банків у програмі PRIME Decisions

Джерело: побудовано автором.

Вибір найкращої альтернативи відбувався за допомогою інструмента Weights, або вага, який представляє важливість атрибута або мети щодо інших атрибутів та цілей [34]. Аналогічно до інструменту Value Intervals на ваги впливає інтервальна нормалізація, оскільки ваги є значеннями інтервалів за визначенням. За цими правилами найкращі результати також має АТ «Райффайзен Банк Аваль» (рисунок 3.3).

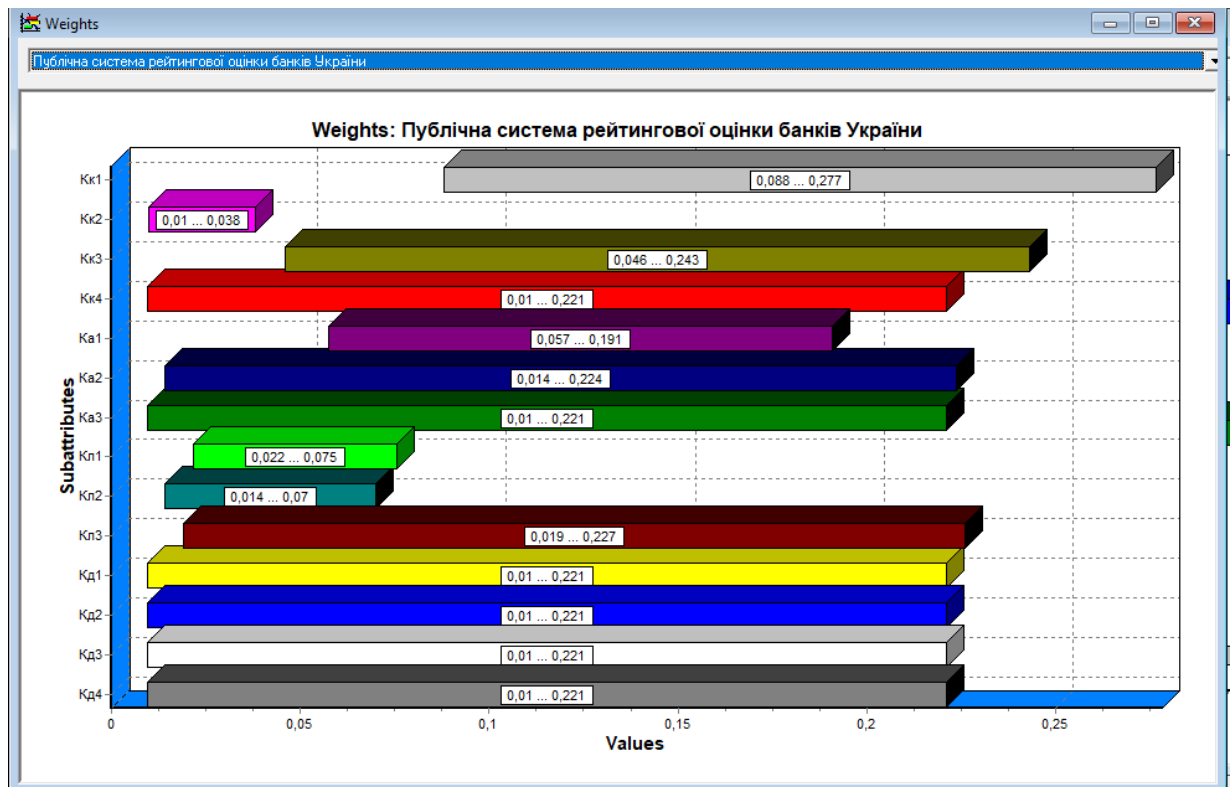

Рисунок 3.3 – Оцінка банків України за правилами рішення у PRIME Decisions

Джерело: побудовано автором.

Таким чином, побудовані моделі оцінки діяльності банківських установ за запропонованою методикою з використанням програмних засобів MS Excel та PRIME Decisions допомагають визначити найкращі та найгірші банки України. Нагадаємо, що за отриманими результатами найбільш надійним банком є АТ «Райффайзен Банк Аваль», а найменш привабливим для вибору – АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Однак, за 2018 рік АТ КБ «ПРИВАТБАНК» продовжує реформувати власну діяльність та зміцнювати свій фінансовий стан (на жаль у більшій мірі це відбувається за рахунок коштів державного бюджету).

Проте програма PRIME Decisions має певні недоліки у використанні, зокрема аналізуються лише кількісні показники, що впливає на отримані результати. На нашу думку для більш достовірних даних додатково потрібно проаналізувати діяльність комерційних банків за всіма напрямками розробленої публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України.

3.2 Рейтингування з використанням кластерного аналізу

Як зазначалось на рисунку 2.2 у межах даного дослідження до систем публічної рейтингової оцінки банків ми відносимо комплексну систему рейтингування банку (яка передбачає узагальнений аналіз основних напрямків діяльності банку) та кластерний аналіз (банки групуються за певною ознакою або групою пов'язаних ознак).

Для публічного оцінювання стійкості банківських установ та відповідного їх групування було використано методи кластерного аналізу за нормативами кредитного ризику Н7, Н8 та Н9, що встановлюються НБУ відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні №368 від 28.08.2001 р. [23]. Ми обрали вивчення кредитного портфелю 10 найбільших банків України за величиною активів, до яких входять і державні банки, оскільки саме вони формують майже дві третини усього вітчизняного банківського сектору та їх стан буде впливати на банківську систему України. Також отримані результати дозволять нам визначити ймовірність виникнення у державних банків корупційної складової при наданні кредитів великим позичальникам.

Процедуру кластерного аналізу було реалізовано у програмі Statgraphics Centurion. Інформаційною основою були нормативи кредитного ризику. По-перше, норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), який встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Даний норматив не повинен перевищувати 25% регулятивного капіталу банку. По-друге, норматив великих кредитних ризиків встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів (Н8). Даний норматив не повинен перевищувати 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку. По-третє, норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н8). Він встановлюється з

метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку. Цей норматив не повинен перевищувати 5% регулятивного капіталу банку [23].

Великі кредити (зазвичай за заниженими ставками та без належного забезпечення) часто надаються юридичним особам, які є афілійованими з топ-менеджерами або власниками даного банку. В умовах фінансової кризи чи інших загроз для власників банку дані кредитні кошти виводяться за кодон, а номінальні фірми-позичальники стають банкрутами. Надалі банк повинен погашати свої зобов'язання з використанням залучених депозитів від фізичних осіб, однак не має для цього відповідних ліквідних активів оскільки надані інсайдерам великі кредити не повертаються. Таким чином, у банку настає криза ліквідності і він стає банкрутом, а держава (через фонд гарантування вкладів фізичних осіб) погашає його зобов'язання перед вкладниками. Тому з кожним роком більшість вітчизняних банків стають банкрутами, втрачають свою платоспроможність, що впливає на зростання рівня недовіри населення України до банківської системи.

Для оцінки кредитних операцій банківських установ були обрані наступні 10 найбільших за величиною активів банків України: АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «ОЩАДБАНК», АТ «Укрексімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «СБЕРБАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «АЛЬФА-БАНК», ПАТ «ПУМБ», АТ «УкрСиббанк». Станом на початок 2018 року дані банки концентрували біля 60% чистих активів банківської системи. Дослідження проводилося за період з лютого по жовтень 2018 року. Розрахунки здійснювалися за економічними нормативами кредитного ризику на основі даних статистичної звітності банків [4;7;8;10;14;15;37;39-41], яка згідно з Постановою Правління НБУ №11 від 15.02.2018 р. [21] підлягає обов'язковому опублікуванню на офіційних веб-сайтах банків. Потрібно зазначити, що Національний банк України проводить послідовну політику щодо підвищення прозорості

власної діяльності, а також щодо розкриття більш повної інформації про функціонування комерційних банків. Прийняття НБУ зазначеної вище постанови дозволило сформувавши необхідну інформаційну основу для проведення даного дослідження. Вихідні дані для розрахунків наведено у додатку Г.

Процедуру кластерного аналізу пакету Statgraphics Centurion ми здійснювали на основі агломеративних методів, зокрема «Найближчий сусід – одиничний зв'язок», «Найближчий сусід – повний зв'язок», «Центроїд», «Медіана», «Середня група», «Метод Уорда».

Для досліджуваної вибірки банків найбільш раціональним буде розподілити діяльність банків за нормативами Н7, Н8, Н9 на 4 кластери. Вихідна вибірка являє собою дискретний ряд показників максимального кредитного ризику десяти досліджуваних банків. Оптимальну кількість груп з рівними інтервалами приблизно можна визначити за формулою 3.1 американського вченого Стерджеса, оскільки закони розподілів досліджуваних показників не суттєво відрізняються від нормального (додаток Д), а загальний обсяг вибірки достатньо великий (80 спостережень), що відповідає закону великих чисел [5]:

$$k = 1 + 3,332 \lg n, \quad (3.1)$$

де k – кількість інтервалів (кластерів),

n – обсяг вибірки.

Отже, $k = 1 + 3,332 \lg 10 = 4$.

Спочатку ми проаналізували розподіл значень досліджуваних нормативів за обґрунтованою вище кількістю кластерів (4 кластери) (таблиця 3.1). Користуючись формально-логічним підходом, ми пропонуємо умовно назвати дані кластери наступним чином: В – високий ризик, ВС – ризик вище середнього, С – середній ризик, НС – ризик нижче середнього. Оскільки у ПАТ «ПУМБ» протягом досліджуваного періоду спостерігається

порушення нормативів Н7 та Н9 в більш ніж 4-кратному розмірі, то для побудови меж інтервалів щодо розподілу належності банків до певного класу значення нормативу Н7 для зазначеного банку не було враховано.

При його використанні спостерігається суттєве викривлення меж інтервального розподілу. Крок h інтервалу обчислено за формулою $h = R/k$, де R – розмах вибірки, k – кількість інтервалів.

Таблиця 3.1 – Класифікація ознак максимального кредитного ризику

Показник	Значення показника, що відповідає кластеру			
	<i>B</i>	<i>BC</i>	<i>C</i>	<i>HC</i>
Н7	[5,97;18,02)	[18,02; 30,06)	[30,06; 42,11)	[42,11;54,15]
Н8	[0;88,34)	[88,34;176,67)	[176,67;265,005)	[176,67;353,34]
Н9	[0;3,94)	[3,94;7,85)	[7,85;11,77)	[11,77;15,68]

Джерело: складено автором.

Таким чином, до першого класу з найкращими результатами увійшло два банки (АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль»), тобто вони мали найменший рівень кредитного ризику і в свою чергу більший рівень довіри з боку населення. Група *BC* включає три банки (АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «ОЩАДБАНК», АТ «УкрСиббанк») з кредитним ризиком вищим за середнє значення, які є більш надійними для своїх клієнтів.

Кластер *C* формує середній рівень кредитного ризику у таких баках як АТ «Укрексімбанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «АЛЬФА-БАНК», що показує значно менший рівень надійності та низький відсоток погашення проблемних кредитів. Група кластерів *HC*, до якої належить ПАТ «СБЕРБАНК» та ПАТ «ПУМБ» має найгірші результати порівняно з іншими банками, що означає критичний рівень кредитного ризику та найбільшої недовіри зі сторони громадськості та інших учасників фінансового ринку.

Надалі перевіримо наші формальні судження застосувавши агломеративні ієрархічні методи кластеризації в межах пакету Statgraphics Centurion. Результати розподілу банків на кластери за показниками Н7, Н8, Н9 наведено у таблиці 3.2 та у додатку Д.

Таблиця 3.2 – Кластери банків сформовані на основі нормативів Н7, Н8, Н9

Номер кластера	Банки
1	АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль»
2	АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ «СБЕРБАНК», ПАТ «АЛЬФА-БАНК»
3	АТ «Укресімбанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК», АТ «УкрСиббанк»
4	ПАТ «ПУМБ»

Джерело: складено автором.

Розглянемо процедуру отримання кластерів за допомогою методу «найближчий сусід (одиничний зв'язок)». Дендограму щодо розподілу банків на кластери за допомогою зазначеного методу наведено на рисунку 3.4.

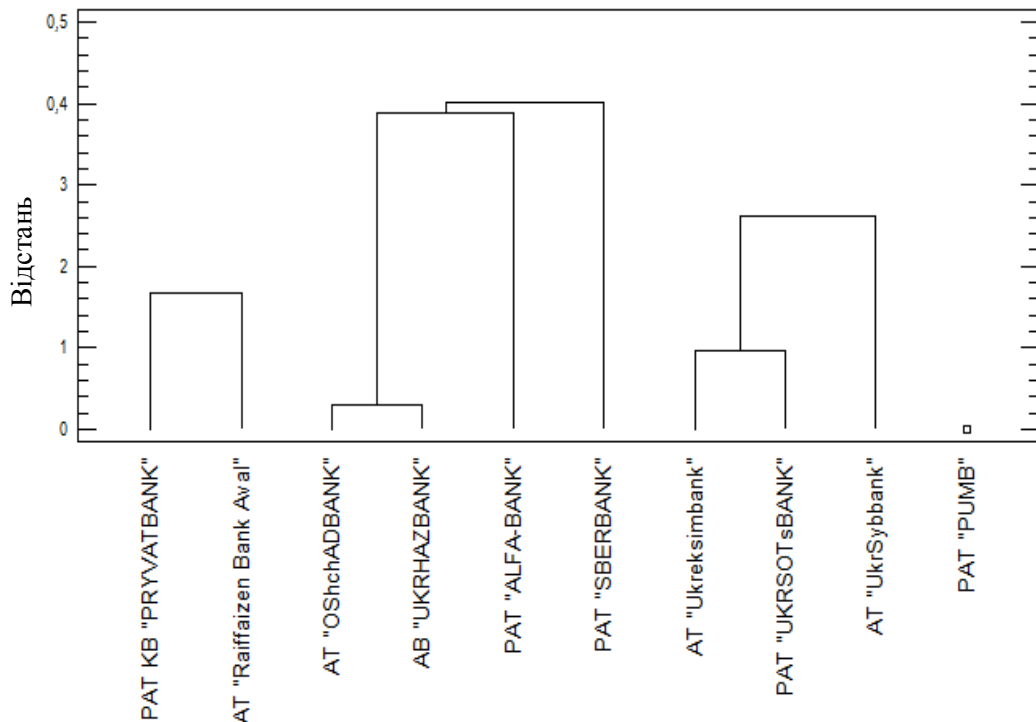

Рисунок 3.4 – Дендограма сформованих кластерів

Джерело: складено автором.

Таким чином, за допомогою процедури «найближчий сусід (одиничний зв'язок)» (Nearest Neighbor (Single Linkage)) програми Statgraphics Centurion (Describe/Multivariate Methods/Cluster Analysis) було сформовано 4 кластери з 10 спостережень. В основу даної процедури покладено метрику відстані – квадрат Евклідової відстані (формула 3.2) [12].

$$d = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2}, \quad (3.2)$$

де d – відстань між двома спостереженнями x та y ;

x_i, y_i – значення i -ї змінної першого та другого спостереження;

n – кількість змінних.

Процес формування агломерації представлено в таблиці 3.3. Дана таблиця показує, які спостереження були об'єднані на кожному етапі процесу кластеризації. Наприклад, на першому етапі спостереження 2 було об'єднано зі спостереженням 4. Відстань між групами, при об'єднанні, становила 0,0309847. Надалі дана комбінована група була додатково поєднана з іншим кластером на етапі 5.

Таблиця 3.3 – Етапи формування агломерації

Етап	Об'єднаний Кластер 1	Об'єднаний Кластер 2	Відстань	Попередній крок Кластер 1	Попередній крок Кластер 2	Наступний крок
1	2	4	0,0309847	0	0	5
2	3	7	0,0957303	0	0	4
3	1	5	0,16702	0	0	0
4	3	10	0,261804	2	0	0
5	2	8	0,388083	1	0	6
6	2	6	0,400923	5	0	0

Джерело: складено автором.

Таким чином, враховуючи результати наведені у таблиці 3.2, можемо зробити висновок, що до першої групи увійшли два банки АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль». У відповідності до

проаналізованих показників за досліджуваний період можемо зробити висновок, що банків даної групи характеризуються найменшим ризиком для клієнтів та більш надійним кредитним портфель у порівнянні з іншими банками, тому для даних банків можливе послаблення державного фінансового регулювання та нагляду.

Друга група, що включає АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ «СБЕРБАНК» та ПАТ «АЛЬФА-БАНК», має середній рівень ризику та повинна передбачати стандартну процедуру контролю над банківською діяльністю з боку НБУ, тому громадськість може цілком їм довіряти.

Підвищений рівень ризику кредитних операцій спостерігається у банків третьої групи, до якої належать такі банки, як АТ «Укрексімбанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «УкрСиббанк». Для даної групи доцільно розглянути можливість здійснювати посилений контроль зі сторони державних органів щодо наданих кредитних операцій та перевірки на достовірність інформацію щодо великих позичальників, оскільки їх діяльність не є транспарентною та зрозумілою для зовнішніх користувачів.

Четверту групу з критичним рівнем ризику складає лише ПАТ «ПУМБ», який допускав порушення нормативів Н7 та Н9 протягом періоду дослідження. Формально це свідчить про те, що контролюючим органам доцільно суттєво посилити регулювання та нагляд за даним банком та проводити постійний моніторинг за його діяльністю. Потрібно зазначити, що даний банк входить до найбільшої промислово-фінансової групи в Україні. Внаслідок цього показники великих кредитних ризиків та кредитування інсайдерів у ПАТ «ПУМБ» істотно завищені. Враховуючи суттєву диверсифікацію активів у даній групі, зокрема наявність активів у паливно-енергетичному секторі економіки України, у короткостроковому періоді невиконання даних нормативів не спричинить критичного впливу на платоспроможність даного банку.

Розподіл банків на групи на основі показника нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) згідно 6

агломеративних методів наведено в таблицях Е.1-Е.3 (додаток Е). Згідно до нього найкращі результати за показником Н7 мали АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АБ «УКРГАЗБАНК», оскільки саме вони мали найменші значення від нормативного (не більше 25%). Найгірші показники виявилися у ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «СБЕРБАНК» та ПАТ «ПУМБ», це пов'язано з тим, що дані банки мали порушення нормативу Н7 протягом досліджуваного періоду (від 33% до 174% відповідно).

Таким чином, здійснивши всі необхідні розрахунки за допомогою методів кластерного аналізу, найкращі результати мають банки АТ КБ «ПРИВАТБАНК» та АТ «Райффайзен Банк Аваль», які належать до першого класу та мають найменший рівень кредитного ризику та більш надійний кредитний портфель порівнюючи з іншими банками. Відомо, що державний банк АТ КБ «ПРИВАТБАНК» має досить велику кількість проблемних кредитів з ознаками дефолту, проте економічні нормативи Н7, Н8 та Н9 протягом аналізованого періоду не порушуються. Це напевно пов'язано з тим, що під такі кредити сформовано відповідні резерви за рахунок докапіталізації даного банку за рахунок бюджетних коштів після його націоналізації. Даний висновок підтверджується даними фінансової звітності банку (Примітка 9) [2].

АТ «Райффайзен Банк Аваль» має найкращу якість кредитів, які є більш однорідними та велику частку яких позичальники продовжують обслуговувати та погашати заборгованість вчасно. Це є позитивним фактором для банківського сектору України, тому що даний банк входить до 5 найбільших за величиною активів і має найвищий ступінь довіри від його існуючих та потенційних клієнтів.

Такі державні банки як АТ «ОЩАДБАНК» та АБ «УКРГАЗБАНК» мають середній рівень кредитного ризику, усі нормативи відповідають нормативним значенням та виявлених порушень не було, тому для них передбачено стандартну процедуру контролю над банківською діяльністю з боку центрального банку.

Підвищений рівень кредитного ризику спостерігається у банках третього кластеру, до якої належать АТ «Укрексімбанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «УкрСиббанк». Для АТ «Укрексімбанк» пропонується здійснювати більш ґрунтовний державний контроль сформованого кредитного портфелю та більш детально перевіряти інформацію щодо великих позичальників та щодо кредитування інсайдерів. Зазначені процедури необхідні для запобігання потенційним корупційним ризикам АТ «Укрексімбанк», що є вищими у порівнянні з іншими державними банками.

Найгірші результати, з точки зору оцінки кредитних ризиків за проаналізованими показниками, мав ПАТ «ПУМБ», оскільки він допускав порушення нормативів Н7 та Н9 протягом досліджуваного періоду. Він належить до четвертого. Тому рекомендуємо контролюючим органам суттєво посилити нагляд та проводити постійний моніторинг його діяльності, оскільки його позичальники не погашають вчасно свою заборгованість і це найбільшою мірою може впливати на стан банківської системи України в цілому. Крім того, ПАТ «ПУМБ» входить до найбільшої фінансово-промислової групи в Україні, що частково нівелює підвищену ризикованість його кредитних операцій у короткостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

На сьогодні відомі методики рейтингових оцінок діяльності банківських установ призначені лише для внутрішніх користувачів банку та не дають повної, достовірної та відкритої інформації про результати діяльності всім економічним суб'єктам. Це ускладнює процес прийняття рішень зовнішніми користувачами та позбавляє їх об'єктивних даних про реальний фінансовий стан банку і тенденції розвитку банківської системи в цілому. Тому виникає необхідність у дослідженні методики публічного рейтингування оцінки діяльності банківських установ в Україні.

У процесі рейтингування банківських установ для оцінки їх надійності можна використати інформацію фінансової звітності та публічні форми статистичної та управлінської звітності. Дані види звітності є доступними та зрозумілими як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Використовуючи дані наведених вище звітів, ми отримаємо достовірну, повну та об'єктивну публічну рейтингову систему комплексної оцінки діяльності банків, яка дозволить збільшити довіру до банківських установ України. Варто зазначити, що фінансова звітність банку є найбільш інформативним джерелом для формування публічної системи рейтингової оцінки банків України, оскільки вона є доступною, повною та зрозумілою для усіх її користувачів.

При розробці рейтингової системи комплексної оцінки банківських установ України було запропоновано взяти за основу модель системи CAMELSO. Зазначимо, що діяльність банку буде оцінюватися за подібними напрямками за чотирибальною шкалою, з визначенням інтегрованої комплексної оцінки діяльності банку. Інформаційним забезпеченням досліджуваної системи рейтингування банківських установ є дані квартальної фінансової звітності та статистична публічна інформація з управлінської звітності банків України, що розміщена на офіційному сайті Національного банку України та на сайтах комерційних банків. Квартальна періодичність

подання звітності є мінімально достатньою для ефективної роботи розробленої системи.

Проте публічна рейтингова система потребує подальшого доопрацювання в аспекті оптимізації набору коефіцієнтів та удосконалення методики встановлення критеріальних рівнів показників. Для цього доцільно використовувати додаткові показники діяльності банків, які почали оприлюднюватись у 2018 році згідно з новими постановами НБУ.

Ми розглядаємо запропоновану рейтингову систему не лише як ефективний інформаційно-аналітичний інструмент оптимізації функціонування банківської системи України, а також як засіб порівняльної оцінки ефективності та прозорості функціонування як комерційних, так і державних банків. Дана методика може використовуватись для аналізу діяльності державних банків у контексті протидії корупції у сфері публічних фінансів в Україні.

У цілому отримані результати здійснених розрахунків для побудови запропонованої публічної системи рейтингової оцінки банків України є адекватними та відповідають реальній ситуації, що наявна у банківській системі за досліджуваний період. Проте оціночні судження щодо ефективності функціонування банків не можна інтерпретувати як абсолютно достовірні, з огляду на недостатню практичну перевірку запропонованої методики.

Методика публічного рейтингового оцінювання банків може бути доповнена застосуванням двох методичних підходів. По-перше, для верифікації результатів застосування комплексної системи рейтингової оцінки доцільно застосовувати програму PRIME Decisions. Побудовані моделі оцінки діяльності банківських установ за запропованою методикою з використанням програмних засобів MS Excel та PRIME Decisions допомогли визначити найкращі та найгірші банки України. За отриманими результатами найбільш надійним банком є АТ «Райффайзен Банк Аваль», а найменш привабливим для вибору – АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Проте у даній програмі аналізуються лише кількісні показники, що є недоліком та спричиняє певне

викривлення кінцевого результату. На нашу думку, для більш достовірних даних додатково потрібно проаналізувати діяльність комерційних банків за всіма напрямками розробленої публічної системи рейтингової оцінки діяльності банків України.

По-друге, у межах даного дослідження ми вважаємо за доцільне використати методику кластерного аналізу для рейтингування банків за нормативами кредитного ризику. Даний підхід був апробований на основі показників 10 найбільших за величиною активів банків, тому що саме вони формують більшу половину банківського сектору та їх стан значно впливає на банківську систему України.

За допомогою методів кластерного аналізу ми визначили, що найкращі результати мають банки АТ КБ «ПРИВАТБАНК» та АТ «Райффайзен Банк Аваль», які мають найменший кредитний ризик та заслуговують на високий рівень довіри з боку населення порівнюючи з іншими банками. Підвищений рівень кредитного ризику спостерігається у банках третього кластеру: АТ «Укрексімбанк», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «УкрСиббанк». Найгірші результати, з точки зору оцінки кредитних ризиків за проаналізованими показниками, мав ПАТ «ПУМБ», оскільки він допускав порушення нормативів Н7 та Н9 протягом досліджуваного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васюренко О.В., Сидоренко О. М. Банківський нагляд : підручник. Київ : Знання, 2011. 503 с.
2. Група «ПРИВАТБАНК». Консолідована фінансова звітність разом зі звітом незалежного аудитора 31 грудня 2017 року. URL : https://static.privatbank.ua/files/consolid_zvit_05_05.pdf (дата звернення 22.03.2018).
3. Довіра до соціальних інституцій : результати соціологічного дослідження GfK Ukraine. Київ, 2016. URL : <http://www.gfk.com/uk-ua/> (дата звернення: 15.11.2017).
4. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції АБ «УКРГАЗБАНК». URL : https://www.ukrgasbank.com/about/performance/norm_lim/ (дата звернення 17.10.2018).
5. Елисеєва И. И. . Юзбашев М.М. Общая теория статистики : учебник. Москва : Финансы и статистика, 2004. 656 с.
6. Євтушенко Г. В., Бабошко А. І., Бушля Д.І. Операційні ризики в системі банківської діяльності та нові шляхи їх попередження // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2015. № 5. С. 396-400. URL : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/80.pdf> (дата звернення: 02.11.2017).
7. Звіти банку АТ «Райффайзен Банк Аваль». URL : https://www.aval.ua/about/bank_reports/ (дата звернення 17.10.2018).
8. Звітність для НБУ ПАТ «СБЕРБАНК». URL : https://ua.sberbank.ua/reporting_for_nbu/ (дата звернення 19.10.2018).
9. Золотарьова О. В. Галаганов В. О.Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України // Науковий економічний електронний журнал «Проблеми економіки та політичної економії». Дніпро, 2017. Випуск

№ 1. С.83-98. URL : http://politeco.nmetau.edu.ua/journals/1/3_a_ua.p (дата звернення: 02.11.2017).

10. Інформація про показники діяльності банку АТ «ОЩАДБАНК». URL : <https://www.oschadbank.ua/ua/about/monthly-report/> (дата звернення 17.10.2018).

11. Кодекс належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній та фінансовій політиці : Кодекс, Міжнародний документ прийнятий Міжнародним валютним фондом від 26.09.1999 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_950 (дата звернення: 15.11.2017).

12. Малярець Л. М. Тижненко О. Г., Єгоршин О. О. Математичні методи в сучасних економічних дослідженнях : монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, професора Малярець Л. М. Харків : ХНЕУ, 2011. 272 с.

13. Медійний рейтинг банків України НАБУ. URL : https://nabu.ua/ru/media-aktivnist.html?fbclid=IwAR2guV0pEiiiYGyllCHO20R3ILRMYEKSnTb1Kfif8xzZA_D1bGZB9rn4GM0 (дата звернення 10.09.2018).

14. Показники діяльності банку ПАТ «УКРСОЦБАНК». URL : https://www.ukrsotsbank.com/performance_indicators/ (дата звернення 19.10.2018).

15. Показники діяльності ПАТ «ПУМБ». URL : https://about.pumb.ua/finance/performance_indicators (дата звернення 19.10.2018).

16. Пономаренко В. С., Малярець Л.М. Багатомірний аналіз соціально-економічних систем : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ, 2009. 384 с.

17. Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO : рішення Правління Національного банку України від 01.11.2016 р. № 393-рш. URL : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990> (дата звернення: 01.12.2017).

18. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 01.12.2017).

19. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 05.01.2018).

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування фінансового сектору в Україні : Закон України від 05.07.2018 р. №2491-VIII. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-viii> (дата звернення: 11.08.2018).

21. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України : Постанова Правління Національного банку України від 15.02.2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0011500-18/para20#n20> (дата звернення: 10.09.2018).

22. Про затвердження змін до Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України від 04.04.2018 р. № 34 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0034500-18/para2#n2> (дата звернення: 10.07.2018).

23. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0841-01> (дата звернення: 05.01.2018).

24. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління

Національного банку України від 24.10.2011 р. №373 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11> (дата звернення: 05.01.2018).

25. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 04.07.2018 р. №75 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18> (дата звернення: 01.12.2017).

26. Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України : Постанова Правління Національного банку України від 01.03.2016 р. №129. // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-16> (дата звернення: 01.12.2017).

27. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 06.09.2007 р. №324 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07> (дата звернення: 10.01.2018).

28. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361 // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04> (дата звернення: 12.03.2018).

29. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2015 р. № 965. // База даних «Законодавство України» / НБУ України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0965500-15> (дата звернення: 10.01.2018).

30. Публічне акціонерне товариство «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ». Окрема фінансова звітність та звіт незалежного аудитора

за рік, що закінчився 31 грудня 2017 року. URL : https://www.oschadbank.ua/upload/iblock/e9f/SSBU_17fsu_Separate_UKR_26.04_protected.pdf (дата звернення 12.03.2018).

31. Пшик Б. І. Актуальні проблеми рейтингового оцінювання діяльності банків в Україні // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2. С. 149-152. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_32 (дата звернення: 02.11.2017).

32. Рисін М. В. Рейтингова оцінка діяльності банків як інструмент аналізу фінансового стану // Вісник Університету банківської справи НБУ. 2014. № 2 (20). С. 159-164. URL : visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/download/34765/3151 (дата звернення: 04.11.2017).

33. Савченко Т. Г. Публічна система комплексної оцінки діяльності банків як інструмент підвищення якості інформації про банки // Вісник Національного банку України. 2006. № 10. С. 40-45. URL : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43580> (дата звернення: 02.11.2017).

34. Савченко Т. Г., Джолос А. В. Рейтингова оцінка банку як інструмент забезпечення прозорості його діяльності // Причорноморські економічні студії / ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій». Одеса, 2018. Випуск 32. С.158-164. URL : http://bses.in.ua/journals/2018/32_2018/31.pdf (дата звернення: 17.11.2018).

35. Савченко Т. Г., Джолос А. В. Публічна система рейтингової оцінки банків України: призначення та інформаційна модель // Економіка та суспільство. 2017. № 13. – URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/224.pdf (дата звернення: 23.12.2017).

36. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації : результати соціологічного дослідження Центру Разумкова. Київ, 2017. URL : <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf> (дата звернення: 11.11.2017).

37. Статистична звітність АТ КБ «ПРИВАТБАНК». URL : <https://privatbank.ua/statystychna-zvitnist> (дата звернення 17.10.2018).

38. Статут АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКА «ПРИВАТБАНК» (нова редакція). Київ, 2018. URL : <https://static.privatbank.ua/files/statut-new.PDF> (дата звернення 23.03.2018).

39. Фінансова звітність ПАТ «АЛЬФА-БАНК». URL : <https://alfabank.ua/investor-relations> (дата звернення 19.10.2018).

40. Фінансова звітність та показники АТ «УкрСиббанк». URL : <https://my.ukrsibbank.com/ua/about-bank/financial-reports/> (дата звернення 17.10.2018).

41. Фінансова інформація АТ «Укрексімбанк». URL : <https://www.eximb.com/ukr/about/financial-information/other-information/2018/> (дата звернення 17.10.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

SUMMARY

Dzholos A. V. Organization and methods of banks reporting applying within the rating system development. – Masters-level Qualification Thesis. Sumy State University, Sumy, 2018.

The master's thesis analyzes the main approaches and methods for determining the rating assessment of the activities of banks. The methodological and organizational principles of development process of a complex public rating system of Ukrainian banks assessment were researched and results of its approbation were presented. The main aim of this research is to develop the rating system for increasing the level of trust and awareness of external users, as well as to make effective decisions by banks regarding their strategic development.

Key words: bank, bank rating, CAMELSO, financial stability of the bank, level of trust to the bank.

АНОТАЦІЯ

Джолос А. В. Організація і методика використання звітності банків для розробки системи їх рейтингування. – Кваліфікаційна магістерська робота. Сумський державний університет, Суми, 2018 р.

У роботі проаналізовано основні підходи та методики щодо визначення рейтингової оцінки діяльності банків. Досліджено методичні та організаційні засади формування комплексної публічної рейтингової системи оцінки банків України та наведено результати її апробації. Основною метою цього дослідження є розробка системи рейтингування для підвищення рівня довіри та інформаційної обізнаності зовнішніх користувачів банку, а також для прийняття ефективних рішень банками щодо свого стратегічного розвитку.

Ключові слова: банк, рейтинг банку, CAMELSO, фінансова стійкість банку, рівень довіри до банку.

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Порівняльна характеристика основних видів звітності банку

Класифікаційна ознака	Вид звітності			
	Фінансова	Статистична	Управлінська	Податкова
Мета складання	Надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів банку для прийняття рішень.	Надання повної, достовірної, своєчасної інформації державі про соціально-економічні явища банку.	Надання керівництву інформації для планування, контролю та прийняття управлінських і економічних рішень.	Надання податковим органам повної, достовірної інформації про наявність та рух об'єктів оподаткування платника податків-банку протягом звітного періоду.
Суб'єкти, що подають звітність	Балансові підрозділи банку; юридичні особи; материнські банки.	Балансові підрозділи банку; банки-юридичні особи.	Центри відповідальності банку.	Балансові підрозділи банку; банки - юридичні особи.
Періодичність подання	Квартальна; річна.	Щоденна; тижнева; декадна; двотижнева; місячна; квартальна; піврічна; річна.	Регулюється керівництвом банку.	Місячна; квартальна; річна.
Рівень публічності	Повністю публічна.	Частково публічна в агрегованому вигляді.	Не публічна.	Не публічна.
Основні категорії користувачів	Акціонери, НБУ, контрагенти та клієнти банку.	НБУ, МВФ, Державна служба статистики та інші користувачі.	Менеджери вищої та середньої ланок.	Державна фіскальна служба, керівництво банку.
Спосіб подання	Електронною поштою та на паперових носіях.	Переважно електронною поштою, на паперових окремих випадках.	Не регламентується.	В паперовому та електронному вигляді.
Спрямованість	Оцінка минулого (ретроспективна оцінка)	Прогноз на майбутнє (перспективна оцінка)	Оцінка минулого та прогноз на майбутнє (ретроспективна та перспективна оцінка)	Оцінка минулого (ретроспективна оцінка)

Продовження таблиці Б.1

Класифікаційна ознака	Вид звітності			
	Фінансова	Статистична	Управлінська	Податкова
Суб'єкти, що подають звітність	Балансові підрозділи банку; юридичні особи; материнські банки.	Балансові підрозділи банку; банки-юридичні особи.	Центри відповідальності банку.	Балансові підрозділи банку; банки - юридичні особи.
Основні нормативні акти, що регулюють процес складання	Постанова Правління НБУ № 373 від 24.10.2011 року.	Постанова Правління НБУ № 129 від 01.03.2016 року; Накази Державної служби статистики України.	Постанова Правління НБУ №324 від 06.09.2007 року.	Податкове законодавство та Накази Державної фіскальної служби України.

Джерело: складено автором на основі джерел [24;26;27].